

GUTENBERG JÁNOS.

DÉZSI LAJOSTÓL.

»A betű megöl, a lélek megelevenít«: mély igazság rejlik a szavakban, nem is jutott senkinek eszébe, kétségbevonni örök érvényességét. És mégis e szabály alól is volt egyszer kivétel, volt oly idő, midőn a betű újította meg a szellemi világot. Nem egyedül ugyan, de viszont nála nélkül sem történhetett volna meg a megújulás.

Midőn az emberiség valamely nagy átalakulás küszöbén áll, előbb az eszme jelenik meg, először halványan elmosódva, majd mindinkább tisztult formában, nyomában jár az átalakulás szűkségének érzete, mindinkább általánossá válva s végül, az »idő teljességében« egyszerre jelennek meg: az eszköz, melylyel az átalakulás végrehajtható s az egyének, kiknek vezérszerep jut ez átalakulás végrehajtásában.

Igy volt ez a középkor végén is. Dante nagy szelleme még csak halvány sejtelemmel birt róla; határozott alakban lép föl a humanistákkal, majd a reformációban. De sem a bölcsészeti, sem a vallási átalakulás nem lett volna általánossá, ha harmadik szövetségstársúl a *nyomtatott betű* nem csatlakozik hozzájuk. E szövetségben gyökerezett erejük s nem az utolsó szerep jutott a könyvnyomtatónak az újkor létrehozásában. Nem túlzás egy kiváló művelődéstörténetíró azon állítása, hogy az újkort több joggal keltezhetnök a szétszedhető, »mozgó« betű feltalálásától, mint Amerika felfedezésétől.

Gutenbergnek is az volt sorsa, mi minden nagy feltalálónak. Míg élt, kora alig vette észre, találmányát sem méltatta különösebb figyelemre. Ez az oka, hogy élete folyását nagyrészt homály fedi, még azt sem tudjuk, melyik évben született s találmányáról sem maradtak fenn részletes adatok. Abban is hasonlított sorsa a nagy feltalálókéhoz, hogy a midőn találmányának óriási jelentősége

már nyilvánvalóvá lett: megirigyelték dicsőségét s el akarták venni tőle. Mainznak vetélytársai akadtak: Harlem Coster Lőrinczet, Strassburg Mentelt, Bamberg Pfistert léptette föl, azonkívül Olasz-, Franciaországnak, Belgiumnak, sőt Csehországnak is akadt jelöltje. De hiába: Gutenberg születése ötszázados évfordulójának az egész művelt világ által impozáns módon megünneplése mindennél világosabban bizonyította, hogy e dicsőség nevétől soha el nem választható.

Nem kisebbíti e dicsőséget az sem, hogy a könyvnyomtatás más formában előbb is ismeretes volt. A kínaiak már a XI-ik században, sőt más adatok szerint még előbb, fatáblákra kimetszették egy könyv összes betűit s azután lapról lapra lenyomatták, — oly ügyességgel és gyorsasággal, hogy egy falapról állítólag egy nap alatt 30—40,000 levonatot tudtak készíteni. Ismeretes dolog, hogy a fametszés 1400 körül már Európában is el volt terjedve s hogy képeket, olykor aláírással, kártyákat, sőt iskolai könyveket is sokszorosítottak ilyen úton. De ez még nem könyvnyomtatás. A gőz mozgó erejét már Krisztus előtt ismerték, de Watt dicsőségét nem csökkentik az alexandriai Heron és Papin kísérletezései: a könyvnyomtatás titka a betűk szétszedhetőségében és ismét összerakhatóságában rejlett s ez a Gutenberg geniális találmánya.

Gutenberg, mint a legtöbb feltaláló, ideális gondolkozású ember volt, ki előtt czélul az emberiség közhaszna lebegett, mely találmányából árad reá. Nem volt gyakorlati ember, nem is igen törődött vállalata anyagi hasznával. Kétszer alapított nyomdát s mind a kétszer hitelezői foglalták le s végre is udvari szolgálatban volt kénytelen életét befejezni. Ő találta föl a könyvnyomtatást, ő alapította az első könyvnyomdát s Fust ötvös és utódai gazdagodtak meg belőle. A hiúság sem bántotta: nyomtatványaira még a nevét sem tette ki. Lelkének nemes, vallásos érzületét legjobban jellemzik legszebb nyomtatványának következő sorai: »A felséges Istennek oltalma alatt, kinek egy intésére a gyermekek nyelve ékesen szólóvá lesz s a ki gyakran a kicsinyeknek jelenti ki, a mit a bölcsék előtt elrejt . . . nyomtatott ez a jeles könyv.« Így az eszmék embere szokott írni! Hasonló érzületnek ad kifejezést Hess András is a Karaihoz intézett ajánlólevélben: »Nem régebén« — írja — »Olaszországban forgolódásom ideje alatt látva,

hogy az emberi nemnek milyen nagy hasznára és dízére vannak azon kiváló tehetségű férfiak, a kik isteni serénységüket könyvek nyomtatására fordították: magam is kedvet kaptam, hogy ezt az oly méltó és jeles tudományt tehetségemhez képest elsajátíthassam, és hogyha azután valami foganatja leszen, nemcsak magam, de embertársaim hasznára is fordíthassam.«

Ha Gutenberg tudatával bírt találmánya közhasznú voltának, meg is érte azt az örömet, hogy az mindenfelé elterjedt és azzal a meggyőződéssel hagyhatta abba a munkát, hogy vannak, a kik folytatják helyette s hogy az többé nem fog elenyészni. Még élt, a mikor már Mainzon, a könyvnyomtatás bölcsojén kívül Strassburgban, Bambergben, Kölnben, Augsburgban, Baselben, sőt Rómában működtek tanítványai; néhány év múlva pedig Franciaországban, Németalföldön, Magyarországon, spanyol és angol földön, majd egész Európában elterjedt dicső találmánya.

Tanítványai és utódai szintén át voltak hatva hivatásuk magas voltáról, a minthogy a társadalom leghasznavehetőbb tagjaiból is kerültek ki. Elég Aldus Manutius, Estienne, Froben, Oporin, Froschauer, Plantin, Elzevir, s nálunk Abádi, Heltai, Szenczi Kertész, Breuer és Misztótfalusi Kis nevét említeni annak igazolására, hogy a régi idők könyvnyomtatói sem eredményes munkásság, sem műveltség és tudományos képzettség dolgában nem állanak alább kortársaiknál. Nem mesteremberek voltak, hanem a művelődés avatott papjai, kik híven, önzetlenül, sőt sokszor önfeláldozással szolgálták a felvilágosodást. Az ő érdemük, hogy a művelődés nem egyes kiváltságos osztályok tulajdona többé, hanem kiárad az egész emberiségre. Kezdetben csak néhányan vannak, ma már óriási hadsereg, melynek a föld minden részén van állomáshelye és tekintélyes hadosztálya, mely ellenállhatatlanul folytatja a szellemi hódítást. Ez az a mustármag, mely noha minden magnál kisebb, olyan fává nevededik, hogy ágaival az eget verdesi, terebélyes lombjai között fészket adva a madaraknak. Nem ok nélkül mondta róla Luther lelkesedésében és elragadtatásában: »A könyvnyomtatás a legnagyobb és legutolsó ajándék, . . . ez az utolsó láng a világ kialvása előtt.«